

ISABEL DE GALCERAN

I

Jo estava en una situació per demés excepcional. Després d'alguns anys d' Universitat, qu' es com si diguessem després d' haver contemplat lo panorama de la vida social ab tota la varietat qu' homens y llibres ofereixen á quí per primera volta 'ls mira; me trovava ab un títol d' advocat á la butxaca, enterrat en ma vila de naixensa, sens un client que vingués á trencar lo repós de mon condormit escriptori.

Encare mos ulls no s' havian reconciliat ab la rónega apariencia d' aquellas parets qu' altre temps estimava coralment; encare sentian mos oïdos lo remoreig d' una vida de teatres, academias, balls y billars; encare la folia dels pochos anys (ne tenia 21!) me capgirava 'l cervell; quant tot d' un cop, del banch de l' aula me vegí enlayrat al setial del defensor, tenint de revestir tos mos actes d' aquella gravetat y prosopopeya que 'n los pobles, més que 'n lloch, s' exigeix dels homens de carrera.

Recordava mon últim exámen y 'm preguntava interiorment si aquells tres senyors, que jo tenia per catedrátichs, havian sigut, porser, tres jutjes destinats á condemnarme al desterro en que 'm trobava. Los diaris de la capital me portavan lo ressó de mil veus estimadas á las quals jo no podia respondre y quan després d' abrusat l' esprit en sa lectura ó bé en la d' algun llibre benvolgut, sortia de casa desitjant inflamar algun altre esprit, trobava sols la fredor gelada del ignorant satisfet ó del encaparrat jugador d' ofici.

Com altre Faust qu' anhela esser felís á tot preu, jo mirava esvarat á tots cantons per si descubria la petjada de una sort propicia.

Malgrat me pesés l' exercici sobtat de ma professió, l' hauria abrasat ab gust no fós sinó pera distreure mon aburriment. Mes ningú creya prudent fiarme encare la sort de sos interessos y mon despaig restava ignorant tot secret que no fós mon contingut dolor.

Mos pares, per altra part, no podian mesurar lo que valian mos esforços ni comprendre quan infelís jo era. No havia vist lo mon més que per un forat, es cert; mes ells l' havian vist menys bé encare. Contents de sa sort, acostumats á la tranquil·tat imperturbable d' aquella vida sepulcral, no aspiravan á res més ni podian comprendre mon descontent. Jo havia contemplat ab amor lo remorós onatge d' una mar sempre variable y ells sentian sols la poesia de l' immutable quietut d' un llach.

—Espérat, me deyan, ja 'n vindrá de gent, los primers passos sempre son difícils, després..... tindrás mes feyna que tots los altres advocats de la vila.

Mes jo veyia passar los jorns com segles y cada jorn sentia minvar la esperansa y creixer l' anyorament.

Ja no vos parlo de lo que influhian en aquest malestar las mesquinesas de mos convehins; que no pretench pintarvos la societat d' un poble curt á la vista d' un jove qu' ha petjat altres centres hont lo raquitisme no fa tanta ufana, ni l' exclusivisme pot gallejar tant, mal qu' encare hi galleje un poch. Desitjo sols mostrarvos l' estat de mon esprit y las causas que més immediatament me feyan enutjosa aquella vida. Quí haja passat per igual situació, podrá, sens esforços, gornirla de tots aquells brodats y dibuixos que prou li donará la memoria per poch fidel que li sia.

II

SOBRE todas las familias de la vila n' hi havia una, la dels Armengols, gayre bé senyorial. La executoria de s' antigüetat se remontava al segle catorze, y desde 'l disset venia ja figurant com la primera casa del poble.

En la meua hi havia per aquella una veneració tradicional. Mos avis, y després mon pare, havian sempre caminat d' acort ab todas las decisions que 'ls Armengols prenian en lo referent á la marxa de la vila y de tots los interessos que puguessen afectarla. La opinió política no havia pogut destruir aquella mancomunitat de miras y tendencias; al hereu Armengol que sortia conservador, responia un antecessor meu conservador també, y si per sort n' eixia un d' aquells lliberal, lliberal era també son coetáni de casa. Mes, cóm nó, si en tot lo poble succehia lo mateix, esceptuantne una altre familia, la de Rodon, que, rival d' aquella, se decantava com l' altre platet de la

balansa en sentit invers ab lo pés insignificant d' una migrada minoria? Paraula d' Armengol era lley en lo poble y congressos y diputacions, per més que fessen los Gobernadors contraris, contavan sempre ab un diputat d' aquell nom que duya com un *lord* la representació ja hereditaria de son districte.

D. Pau, de quí vaig á parlarvos, qu' era l' hereu Armengol corresponent á mon pare, figurava com sos antecessors, y pel temps á que 'm refereixo, anterior á la revolució de Setembre, portava encare l' estandart de la vila en tots los congressos, figurant en lo partit moderat. Disfrutava fama d' home serio, honrat y d' erudició notable, sobre tot en lo relatiu á impostos y á la agricultura, únicas cosas que 'l feyan parlar devant la representació del país. En las demás era dels que deyan «sí» ó «nó» segons á son partit convenia.

De figura arrogant, temperament sanguini nervut, moreno, agradava á las damas per aquell sentiment del contrast que tant las atreu á lo que revela força y virilitat. Era además alegre é intencionat en las conversas, feya gala de aquell escepticisme que quasi sempre escau bé entre la gent qu' essent vulgar no 's creu serho, y ab s' activitat y perseverancia en servir als amichs, havia conquistat moltas simpatías. Acostumat á tractar molt y coneixer homens de tota mena, sabia millor que ningú quants punts calsavan sos convehins y qué li calia pera disfrutar entre 'lls la fama de sos antepassats. No parava may: tant aviat era á Madrid, com al poble, com á Barcelona; sobre tot á Barcelona. La política, las exigencias de l' amistad y 'l cuydado de sas propias empresas, que constantment ne tenia de novas ó en peu de marxa eran, al dir de la gent, causa d' aquell anar y venir.

Tenia dos fills, menudets encare, y una muller encisadora. De familia distingidíssima, criada y educada en la Cort, donya Isabel de Galcerán, sino trigá en descubrir que son espós no la estimava com ella 's mereixia, compregué també ben prompte los debers que sa dissort l' imposava, y 's revestí de forças per' amagar sa desgracia, fins aytal punt que se la creya indiferenta. Totas mas vehinas ho deyan: «D. Pau, no 'n podia triar un' altre de mellor; prou ho va entendre buscantla á ciutat, que lo qu' es á la vila, no n' hauria pas trovat cap que sabés pendre tant á la galana las estadas á fora del marit.»

Per ma part dech dir que jo, lluny de judicarla indiferenta, la creya pel contrari molt enamorada de D. Pau. Quan estaban junts se veyá ben clar, y si després ningú la sentia queixarse de tant repetidas ausencias, hi havia motiu pera atribuhirho á fredor? ¿Per ventura tenia de bescantar la conducta de son marit ni d' exposar á la plassa pública los més íntims secrets de son cor? Jo veyá més virtut en son silenci y estudiat fingiment qu' en los escarafalls y publicitats qu' hauria fet en semblant cas qualsevulla de mas vehinas, sens atendre

en si posava ó no en ridícul ó en mal lloch á son marit. Mes si ho ar-ribo á dir, ben segur me trauhen los ulls.

Veya, ademés, en aquellas apreciacions bona cosa de rivalitat y no poca d' enveja. Al cap y á la fí totas mas vehinas havian de coneixer que donya Isabel las hi portava ventatja en elegancia y boniquesa; no dich també en altres cosas, perque aquestas duas bastan y sobran pel cas. Que fós més instruhida, més inteligent, més dolça ó més caritativa, no havian d' envejarho tant, perque..... aixó sempre es més discutible y may tant patent. Més guapa y elegant, quí podia dubtarho? Si com á figura era una estátua grega: de cos ben conformat, coll robust y flexible, cap petit y arrodonit ab gracia... y com á elegant no sé que dirvos, Cada volta que la veyia per aquells carrers, me sorprenia com la trovalla d' una joya artística en una barraca de pastor. En qué consistia no ho sé, perque no 'm dava per examinarla en detall; me recordo que son conjunt respirava, una distinció, una majestat un cert cayent y desembrás llauger que jo no veyia en las altrás donas. Sé que vestia quasi sempre de negre y que comunment portava en lo gorro un vel blanch, llarch, espléndit, ab que arrebosava tot son cap, deixant entreveure 'l rostre com envolcallat per un núvol d' aquells que semblan fets pera que podam esguardar mellor lo sol. En fí no vull parlarvos de sos ulls negres y espressius, de son nas grech, d' aquella boca fresca com rosa de maig, d' aquellas mans plenas de clotets y suaument estiradetas, ni d' aquell modo d' abaixar lo cap y de moure 'ls brassos; perque no cregau que jo la veyia ab ulls d' enamorat, com deya alguna amiga meva. Lo que puch assegurar es que, tant com desagradava á sas convehinas, donya Isabel, agradava als homens de tota mena; y respecte de mí dech afegir que, sia perque ab sa conversa sempre entretinguda me distreya ó perque ab las distincions y elogis que 'm prodigava me guanyés lo cor, es lo cert qu' únicament á son costat me passavan lleugeras las horas.

L' amistat tradicional que, com he dit ans, existia entre 'ls Armen-gols y 'ls de casa, feya que mos pares y jo anessem á passar ab aque-lla familia gayre bé totas las vetllas. Ma mare y jo teniam una gran idea de donya Isabel, ensemps que simpatisavam poch ab D. Pau. Mon pare tot lo contrari; sia perque l' agraument lo cegués, sia perque en sa sanch se conservés mellor qu' en la meva l' esprit tradicio-nalista de familia, acceptava de plá tots los judicis favorables al hereu Armengol y, en sos entusiasmes, no li semblavan injustas las apre-ciaciones contrarias á donya Isabel. Per més qu' aquesta hagués esti-mat á son marit, may li hauria semblat á mon pare prou. La veyia alegre, enrahonadora, sempre disposada á riure y á seguir qualse-vulla broma, hi fós ó no hi fós son marit, y sols per aixó la judicava, com tot lo poble, lleugera, freda de cor, en una paraula, cap de par-dals. Jo qu' en aquell temps no tenia prou experiéncia de la vida ni

havia pensat may seriament en la causa de certas diferencias de criteri que poden notarse entre la gent de ciutat y la de fora, no sabia explicar-me cóm mon pare donava tanta importancia á certas manifestacions de carácter que res tenen que veure ab la consciencia ni ab lo sentiment. Mes are ho he comprés tot; are sé ja que en lloch es tant necessari subjectar los actes humans al patró que las preocupacions han cuydat de tallar, com en los poblets d'hont se diu qu' es tant lliure la vida. En lloch viu tant encadenada l'expansió, en lloch hi ha menys ingenuitat ni tanta hipocresia. La virtut alegre es allí un contrasentit tant gran com lo poder sostindre una discussió en lo camp de las ideas sens caure en personalitats ni entrar en lo sagrat de las intencions. Alló d'haver anat á estudi junts y creixer y envellir junts sempre, fa qu' uns y altres recíprocament se vejan, nó com homens, sino com biografias que 's saben de cor, y las ideas y sentiments han d'apareixer estretament lligats ab los actes ó interessos que, segons la biografia, deurian tindre. Guardes, donchs, qui passe per serio, de gastar una broma si no vol que li prengan per burla; guardes de ballar la qui té fama de devota.

Heus aquí porque donya Isabel, educada en altres principis que li permetian manifestar lo fondo alegre de son carácter sens perjudici de sos íntims sentiments que no creya necessari mostrar al públich, era mal judicada, mal compresa; heus aquí porque jo mateix, acostumat poch més ó menys com ella, me sentia oprimít y malament al tindre que guardar la serietat impropia de mos anys que se m' exigia pe'l mer fet d'haver acabat los estudis. Heus aquí porque entre donya Isabel y jo s'establí, sense dírnosh, una secreta corrent de mútua inteligencia que originá ben prompte una forta simpatía.

A voltas jo m' entregava á imaginacions més ó menys fundadas, á somnis més ó menys ilusoris, y quan deixava corre per entre las secretas lucubracions del esprit lo doll suau del sentiment, enlayrava aquella dona á tipo y m' enlayrava á tipo jo mateix, encadenant la seva sort á la meva y atribuhint á la dama lo mateix estat d' ánimo, los mateixos desitjos que jo tenia. Era ella una flor exótica qu' anyorava un altre sol com jo mateix; lo reconet de sa casa, com pera mí mon despaig, debia esser l' invernácul ahont lograva respirar ab alguna llibertat. Fora d'allí clohia sas fullas y sentia la cremor de l' atmósfera gelada.

No hi havia dupte, ni l' un ni l' altre eram per aquell mon, no 'l compreniam, ni ell nos podia compendre.

Sabut mon estat d' ánimo, ja podeu pensar com m' afalagarian aquestos monólechs en que expremia sens adonármen tot lo fel de ma dissort, barrejat ab la mel d' una ilusió encisadora. Perque, jo no sé si haveu probat may lo gust que dóna considerarse víctima ó mártir de la sort y creure qu' os acompanya en la desgracia una dama mis-

teriosa qu' os imagineu bella, de sentiments delicats, d' inteligencia superior y d' una discreció may desmentida? Quí de 'ls vint á vint y cinch anys no ha passat per aytal sort de romanticisme, no sia sinó en certs dias de tristor? Quí no s' ha sentit atret per la mirada melancólica d' una dona y no ha llegit en sos ulls tota l' historia d' un martiri ignorat?

Donchs eix efecte l' experimentava jo cada vespre devant d' aquella dama, sens poder penetrar jamay en lo fons de son misteriós caràcter; y entre mitg d' eixas impressions, passava tot un dia de soltat, d' ensopiment; ma vista clavada en las rengleras de llibres que mitg desmayats se sostenian uns ab altres en los prestatjes de ma desordenada biblioteca; l' oïdo mitg condormit pel ritme immutable d' un péndul de pesos; damunt ma taula papers y diaris en trista confusió; res que 'm demandés un esfors, res que podés esventarme la boyra qu' envollava mon enteniment.

Imagineume aixís y confesseu que, si jo 'm preocupava tant per donya Isabel, l' única dona que se 'm presentava en la vila ab l' aureola del misteri y aquella tant grata al cor que dú sempre ab ell l' espatriat, no era gens estrany.

III

AVANS de conèixer y mellor encare d' aficionarme ab donya Isabel, cap-al-tart m' en anava jo del café y empenía 'l camí dels Molins, refugint tota companya. Era la meua hora d' expansió.

Per un costat y altre del camí corría entre márgens d' hervam sempre remullat y d' atapahits canyars, aygua encaixonada en peixeras ó rechs tortuosos. Los arbres y casas de sol ixent destacavan sobre un fondo de color de poma que, sens il·luminarlos, clarejava melancólicament per tots los buyts del brancatje y del fullam. A sol ponent la terra s' enfosquia enmantellant ab un vel cendrós tot lo bulto dels cossos, tot lo fons dels camins y corriols, las mateixas siluetas de la vejetació y del caseriu, mentres lo cel ofería un aspecte per demés variat y fantástich. Allá presentava un cúmulus que pareixía una montanya encesa, un volcant sense cráter que 's consumía en brasas y flam; á un costat cremavan llarguíssimas jássaras estesas en l' ayre lleument arrebolat ab llur resplendor; més amunt lo cel prenía lo matís semiverdós de l' aygua y per ell nadavan ab serena impassibilitat peixos immensos de variats colors y formas extranyas. Escorsos d' àngels més blanchs que l' escuma, lleons y feras may descritas, de pel daurat y fi com lo plomissol, minotáures y figuras de mitj cos escometense en alas del vent, castells enfrondrats,

perspectivas de vistas y poblets ab llurs campanars y torras, nadavan per demunt de mon cap, y jo mirava tot aquell escampall inesplicable de grandesas caygudas y de sérs increïbles ab un dol intensíssim. Las darreras flamaradas del sol cayent se desfeyant entre la nuvolada que 'l encubría com una inmensa corona de raigs de topaci, y son reflecte estampava en los vidres y en lo cristall de l' aygua clapas de llum tant desperfiladas com enlluhernadoras. Semblava que l' astre del dia no volia deixar son domini sense l'acompanyament grandíós de tota una creació mes brillant é inconcebible que la que 'ns rodeja. Darrera d' ell s' en anava tot lo qu' es llum y alegría y s' extenia pe 'l mon lo vel endolat de la nit, cent voltas més negre pera quí havia contemplat com jo l' abundor de colors y matissos, de contorns y transparencias que hi havia sembrats pe 'ls cels.

Aquell espectacle de colors que fora d' allí sols poden trovarse, y encare esmicats, en las fornals ó en los incendis, tot aquell panorama de creacions gegantinas, suspesas en l' ayre per una atracció inesplicable, la tranquilat que prenfa la naturalesa á mon entorn, lo singloteig endormiscat de l' aygua que corría per las peixeras, lo coro universal y monótono qu' emprenian grills y granotas desde sos ombrívols cáus d' herba, lo vol callat de l' aucell qu' anava á ajocarse, los matxos carregats que passavan pe 'l camí sorollant tristas esquellas pera que un notés llur boyrosa presencia; cada una d' eixas cosas tenía pera mí una veu que ressonava en mon cor com los plors de la mare ressonan en lo de son infant. La naturalesa plorava y jo també.

Mes quan la tristor de mon cor trová eco en un altre cor, no pensí ja en la contemplació de la naturalesa inanimada. Procurava enllestir de sopar ans que mos pares y corría á casa D.ª Isabel. Llavors tenian lloch las confessions íntimas qu' embossadament nos feyan un y altre.

—Vosté está trista—li deya jo.

—Perqué m' ho diu aixó?—responía ella, tot amagant una llágrima que traydorament se li escapava cara avall.

—Es inútil que vulga amagarho. No veu que jo l' anyoransa y la tristesa las conech tant, tant.....—y allavors mos ulls s' humitejavan també.

—Vosté! vosté, ray!... Y crega que 'l compadeixo... mes en fi, vosté no te tampoch tans grans motius. Vosté es jove, 's trova ab sos pares que l' estiman molt, á casa seva, en lo mateix país hont va naixer..... Tot l' anyorament de la vida distreta y lliure de las grans ciutats desapareixerá en quant puga convertir l' atenció y 'l pensament á treballs sérios que li donarán honra y profit. Lo de vosté es un somni de jove.

Al arribar aquí m' havia dit prou; ni ella en passaría, ni jo podía atrevirme á demanarli explicacions més claras de son malestar. La

conducta de D. Pau y res més n' havia d' esser la causa. Jo sabia qu' entre nosaltres no hi havia sino l' atracció qu' uneix á dos des-terrats. Devant del respecte que m' imposaven las virtuts de D.ª Isabel, constantme de més á més quan fondo era l' afecte que duya á son marit; may s' aixecá en mon cor una veu d' amor que no podía naixer sense l' estigma del crim.

Un vespre la troví en lo moment que anava á ficar á sos fills al llit. Vaig intentar quedarme á la saleta de confiança hont altrás vetllas l' esperava, tot fullejant algun dels llibres que tenia elegantment escampats demunt 'la taula rodona; mes ella s' empenyá en que l' acompanyés.

Entrárem en lo dormitori, me va fer seure en una *poltrona* y despedint á la cambra, comensá á despullar á la nena petita, deixant que 'l nen se despullés tot sol.

Era la primera volta que jo entrava en aquell santuari, hont cada nit devian baixarhi angels á voladuries, com diria un conegut poeta, tant pera delectarse en los somnis puríssims dels dos nens, com per' aspirar lo flayie, encar qu' agre no menys pur, de las llágrimas de la mare. La prova d' afecte que aquella confiança representava pera mí, va omplirme de tendresa ensemps que de cavilacions. Sens dubte qu' aquell vespre volía D.ª Isabel confiarme algun secret greu y sério. Quin sería?... que 'm proposaría?... me fora possible ajudarla, aconhortarla tant sols? Confesso que mon cap se perdía en un mar de dubtes y suposicions las més intrincadas.

Los nens digueren las oracions de cada nit y ab tant de goig com tendresa, un cop foren despullats, se tiraren als brassos de llur mare á recullir de sos llabis la dolça rosada ab que ella regalava cada vespre aquellas tendras flors. D.ª Isabel los abràssá més fortament que may y no 'ls deixá en lo llit sens haverlos omplert de petons expressius, febrosenchs, com malgrat la bogería que 'ls hi tenia, potser may los hi havia dat.

Las mevas cavilacions creixian, lo moment s' acostava, devia arribar tantost los nens entreguessen lo pensament al vol suavíssim del somni. Aixó lograt, D.ª Isabel obrí son *secretaire*, posá la ma en lo pom d' un calaixet interior y tancant altra volta sense traure 'n res, me demaná qu' eixissem cap á la saleta hont passavam totas las vetllas. Ma confusió fou major.

—Perqué no m' ha deixat quedar aquí com los altres dias y m' ha fet entrar al dormitori?—vaig preguntarhi ab una rialleta de candorosa malícia.

—Dispensem—respongué, deixantse caure en lo sofá ab un decaïment tot nou en ella —tenia por, estich nerviosa, febrosa, fora de mí....

Y, mossegantse 'l mocador, prová de contindre que se li desnús lo plor que l' ofegava.

Trucaren á la porta: eran mos pares. D.ª Isabel los rebé com sempre; besá á la meva mare ab tendresa, saludá somrient á món pare y, ab la complascenta joia de cada vespre, obrí la maquejada capsa del *tresillo* y doná més forsa á la llum. Tot lo desconhort, tota la conturbació d' esprit que m' havia deixat entreveure, los colgá en lo fons de la seva ánima y disfressá son aspecte ab lo semblant rialler d' un ser felís. No m' era pas possible á mi ferho aixís; lo ceny contret, la vista perduda, denunciavan ben bé ma fonda preocupació.

—Que no prens las tevas fitxas?—me digué mon pare.

—Escape, home: en qué pensa?—afegí D.ª Isabel, dissimulant.

Y jo anava fent maquinalment lo que 'm deyan, remerciant los avisos ab una rialleta de lelo qu' havia de trahirme més y més. Ab quatre trunfos forts á las mans me creguí perdut.

—Passo,—vaig dir, y quan mon pare los vegé demunt de la taula, comensá á ficarme la vista ab una mirada plena de reconvencions y de sospitas. La meva mare 'm tocá las mans y vá preguntarme si 'm trovava bé. Fins ab ma poca afició pe 'l joch aquella distracció era en mí inexplicable. ¡Entregarme aixís, quan sempre m' havia distingit per la meva temeritat!

Per ma bona sort entrá en aquell moment lo metje de la vila que podría substituhirme ab ventatja y calmar los recels de la mare, relatiu á ma salut.

Y fou aixís; li cedí 'l lloch qu' ell acceptá de bon grat, y jo vaig acostarme al escalfa-panxas pera entregarme á descabelladas meditacions, enfonzat entre l' encoixinat d' un esplendit silló. Lo que vaig discorre no ho sé; sols recordo que mon pensament s' estimbava y aixecava cada volta més furient com cavall esferehit y salvatge que debadas intentava refrenar.

La llenya encesa cruixía, los reflexos de las flamas llampaguejavan en los paisatges y rostres de 'ls retratos que penjavan de las parets; las arracadas de la lámpara descomponian la llum en brills de colors vivíssims, lo relotje quedava endarrerit al contar las mevas pulsacions y demunt de tot lo que 'm rodejava queya una claror suau y esplendent alhora, que mortificava ma tristesa y feya á mos ulls trágica la fingida alegría de D.ª Isabel.

Lo *tresillo* anava seguint, salpicat de las eternas discussions que son las *hors d' œuvres* d' aquest joch.—«Fulano no ha tirat á temps la mala de bastos, y es una llástima perque la bola era segura»—«Oh, vosté no té en compte que mengana tenía jugat lo rey y que no quedavan més que tants trunfos.»—«Lo joch anava mal combinat.»—«Si vosté hagués tingut palo curt.»—«Ah, si lo que jo tenía al fer la tercera basa, ho hagués pogut robar ans de la segona.....»

Molt més entretingudas eran las lluytas que 'l foch sostenía á mos ulls. Aquell pujar y baixar de las flamas, aquell lleparse y atravessarse y destruhirse, aquell mudar de colors, del blau al vert, del vert al

groch y després al vermell y al morat per enfonzarse en la negror del fum unas voltas y caure de sopte espalmadas per damunt de la llenya, escaparse per sota, endinzarse en la brasa viva y fujir per la fumera en glopadas de llum esblanquehida surmontadas d'una cons-telació vibranta de guspiras y de cluquejantas espurnas; era tot un combat d'enjoguessats follets tant plé de vida y de misteri que lo-grava trencar més d'una volta lo discurs de las mevas reflexions.

—Y quan vé D. Pau?—preguntá 'l metje, tot servint las cartas una vegada.

—No ho sé del cert; pero espero qu' aviat—respongué D.ª Isabel.

—Sab perque li pregunto? Perque com veig qu' es á Barcelona y s' acosta Nadal.

—Ho han dit los diaris qu' es á Barcelona?... Jugo.

—Nó, no ho he vist en cap periódich; pero 'l carter, que te la seva bona dona malalta, 'm deya que vosté havia tingut carta avuy.

D.ª Isabel, perdé 'ls colors.

—Es á dir qu' en lo correu no s' empatxan per obrir la correspon-dencia?—exclamá.

—Res d' aixó, senyora.

—¿Com diu que juga, si no te res?—va interrompre mon pare inter-ressat en la jugada.

—No; si es veritat... si passo... Llavors com saben que 'l meu ma-rit m' escriu desde Barcelona?

—Senyora, molt facilment; li coneixen la lletra del sobre y veuen lo timbre de l' administració de sortida.

D.ª Isabel se torná roja; roja de rabia. Ni la correspondencia ma-rital pot esser completament reservada en una vila, pensá.

Mon pare, ficsantse en mon encaparrament y en las distraccions de la Galceran, comensá á lligar caps á la seva manera y á entregarse á suposicions y sospitas calumniosas. Quan eixirem de la tertulia, seguía darrera de la parella que feyam la meva mare y jo, sens des-cloure 'ls llabis, y al despedirse al peu de la meva cambra, no po-gué dissimular del tot que 's retirava fonament capficat.

IV

TOTS mos esforços pera adormirme foren inútils. En la fosque-dat que m' envoltava jo veyia la ma blanquíssima de D.ª Isa-bel obrint son *secretaire*, intentant estirar lo calaixet y tor-nant á tancar-lo un cop repensada. ¿Qué guardava allí dins? ¿qué ha-via pensat revelar-me?... perqué sos plants y sas confesions á mitjas després? Forsosament era gros lo conflicte que passava, gran lo sa-crifici que feya ab son callament. Jo, l' únich que comprenía aquell

cor, l' únich que traslluhía sos sufriments, l' únich del poble que sabia quanta d' amargor no costa una vida privada d' expansió y esclava d' imposicions socials absurdas; jo no podía, no debía permetre qu' aquell ángel, aquella dama, morís ofegada per sentiments de que tal volta jo podría lliurarla.

Lo sol no eixía may, la nit se feya eterna, y debadas m' aixecava á obrir lo finestró pera sorprendre la primera lluhissó de l' auba. Un fret de decembre, digne de las regions polars, havia netejat lo cel sens deixarhi un borrall de núvol. Las estrellas semblavan estar á major distancia que may, y la vista humana descubría darrera las constelacions més próximas profunditats inmensíssimas pobladas d' altres estels, qual contorn encare 's veyá destacantse de las inmensitats del infinit.

Tot estava en suspensió com mon esprit mateix, y en aquella quietut universal y en aquell fret anorreador, qu' havia escombrat fins la pols dels objectes pera tráurelshi lo color de vida, y en aquell cluquejar constant de l' estelada, hi descubría jo certa analogía ab la buydor que sentía en mon cor y ab lo neguit constant de ma pensa.

Tan bon punt clarejá l' auba vaig eixir. Ningú de la vila podía veurem, fins los pagesos dormían encare. Los carrers deserts, l' espay descolorit, la suspensió universal de vida encare seguint. Afrontant lo fret, reprimint lo pas pera esmortuhir lo ressó de mas petjadas qu' esgrunavan la gebrada, vaig arribar á la tapia que tancava l' hort dels Armengols. No anava errat: lo balcó del dormitori de D.ª Isabel revelava ben bé qu' ella tampoch havia dormit. Hi havia un finestró mitj obert per lo qual se transparentava la llum encare en l' interior, á cada segon més esmortuhida per la que venía de sol ixent. Aquell balcó donava á un cantó del hort y jo 'l contemplava desde l' extrem oposat. La llarga distancia 'm privava de fer cap senya profitosa; calía recorre tot lo voltant de la tapia que donava ja á camp overt, fora la vila, pera posarme á bon tret, y 'm resolguí á ferho.

Cullí una pedreta y vaig tirarla ab acert. Lo llum s' apagá; los vidres prengueren la lluhissó blanquinosa y opaca de la lláuna, las sinuositats de llur superficie me fingiren los perfils d' un rostre, que no podía pas esser altre que 'l de D.ª Isabel. Somriguí y vaig esperar. Lo balcó en pés se somogué, la térbola llum del dia tremolá en llurs vidres; se badá un xich, no més qu' un xich, y quan més lo cor y l' alé tenía jo reprimits per l' emoció, soná un tir y sentí xiular la bala á ran de ma orella.

—Qué has fet desventurat?—cridá mon pare, rebentme en sos braços al instant d' emprendre ma fugida. Y abdós nos allunyarem camps á través pera sustraurens de las miradas del poble, desvetllat totduna per lo tró del tir y la veu de la campana qu' assenyalava á missa primera.

Cain sorprés per l'esguart amenassador de Deu, no degué sofrir impressió major á la meua al véurem en ma fugida fit á fit lo sol, remontant l'horisó.

—Qué has fet desventurat?—digué mon pare.—¿Qué has fet desventurat? qué 'n has fet de ta germana?—semblava repetir-me 'l sol, y ab tota la ignocencia en lo cor, la vergonya enrogia mon rostre y lo plor del remordiment m' ofegava.

V

REBUDAS las més ingénuas confessions de ma part, enterat punt per punt de tot lo que m' havia dut á fer aquella eczagallada, mon pare prengué la determinació d' anar á casa Armengol. La casa estava plena de gent: tots los aduladors del home polítich, aixis com los manifassers de la vila eran allí. Ningú 'ls atenía, ningú 'ls rebía, ni 'ls hi feya cas; més ells no per aixó baixavan la escala. Apoderats d' una sala del entressol permaneixían allí com en mitj d' una plassa, fent rotllets, fumant, escupint y comentant lo succehit ab alta veu y á la manera que cadascú tenia per convenient. Anavan á oferirse, segons deyan.

Lo servey atravessava 'ls rotllos atrafegat, cullint al pas tot lo xá-fech de suposicions gratuïtas, de comentaris errats, d' injurias y calumnias qu' eixían d' aquelles bocas desatentadas.

Quan mon pare aparegué hi hagué una suspensió momentánea, després un esclat de xius xius á cau d' orella y, al véurel que s' encaminava cap al primer pis, brillá en tots los rostres aquella rialleta llastimosa ab que las malas ánimas celebran l' enfonzament d' una reputació envejada.

—¿Ahont va aquest infelis?—exclamaren més de quatre.—Potser si que 's pensa que farà combregar á D. Pau ab rodas de molí, pobret!

—Ja 'l pentinará be.

—Ja li arreglará las peras á quarto!

—Ja li explicará quantas son cinch!

—Y quins amichs!—deya un altre, parlant com podeu pensar, no per ell ni pe 'ls altres qu' aixís ho feyan ab tot y esser entrançts de casa, sino per mon pare qu' en res havia mancat á D. Pau ni á ningú.

Mon pare al atrevessar per las pessas del primer pis no topá ab ningú d' aquella familia; més un desorde complet de roba y capsetas escampadas per las cadiras que semblavan esperar colocació dins dels baguls y maletas qu' al pas se veyan, delatava ben bé lo propòsit d' una marxa próxima.

Lo criat que acompanyava á mon pare trucá ab los nusets dels

dits en la porta del escriptori de D. Pau, que no trigá en obrirse. Mes D. Pau, al veure á son amich d' algun dia, 's posá en lo dintell, feu un signe al criat pera que s' entornés y una volta conseguí eix desitj, encés d' ira y ab accent plé de reconcentrada energía maná á mom pare, que fugís de sa presencia.

Aquest, si bé no 's mogué, coneixent lo génit arrebatat del hereu Armengol, adoptá 'l partit de no contrariarlo ni d' humiliarse massa, puig sabia que lo primer l' exasperava y lo segon l' encenia potser més encare. Lo mellor era conservar una actitud digna y proposarli un medi indirecte per' entendres; per aixó indicá al ofés la conveniencia de suspendre per algunas horas tot judici sobre lo succehit y permétreli una sentada quan son esperit hagués recobrat la calma, ó que per lo menys li donés permis pera escriureli llargament si es que se 'n anava á fora.

—Ni una cosa ni altra—respongué brusquement D. Pau.

Mes, prompte y com cedint al desitj irresistible de desfogar son enfado, afegí.

—Qué 'n trauríam? Vosté no 'm convencerá, ni 'm rescabalará del descrédit que sobre mon nom ha caygut.

Y dihent aixó avansá instintivament, cedint á mon pare pas, qu' aquest no deixá d' aprofitar pera internarse en la cambra.

Un pich se trovaren á dins y vejé mon pare més calmat al hereu Armengol, s' esforzá en persuadirlo á que tot mon acte estava reduhit á una lleugeresa, á una indiscreció deguda á ma poca edat, á una deplorable criaturada, despossehida de tot antecedent, de tota intenció deshonrosa. Mes, lluny de lograr son objecte, observá mon pare qu' á mesura qu' anava relatant detalls en mon descárrech, l' Armengol s' acalorava més y més.

—Sab qui es una criatura?—dígué á mon pare—vosté, vosté ho es, y fins á tal punt que me 'n faig creus. Y acabém d' un cop, perque vosté 'm posa en un punt tan alt de desesperació, que ja quasi be no 'm puch contindre. ¿Qué significa que tractés la meva senyora de mostrar al fill de vosté lo que guardava en aquell calaixet? No ho sab lo qué hi guardava? Donchs jo si, ho sé: hi guardava una carta meva, rebuda ahir mateix, en la que jo reclamava d' ella que reformés sa conducta. Ella mateixa, al presentarme jo sobtadament la nit passada, l' ha treta del propi calaixet á que vosté 's refereix, fingintse pura, honesta y fidel y ofesa per mí y demanantme explicacions, com si jo fos lo culpable.

—Be, y fins aquí, qué veu vosté contra 'l meu fill?—exclamá mon pare, enardit per l' amor que 'm duya—mon fill no anava errat: la senyora de vosté volía divulgarli lo que pensava y aconsellarse ab ell; res més.

—Y quina dona descobreix tals cosas á ningú que no sia son amant? Vosté está cego; vosté no veu que tot lo que 'm diu corrobo-

ra perfectament la delació que jo rebí per anónim á Barcelona. L' amich que m' escribía...

—Un amich ja may amaga son nom.

—Un amich de debó ho fa tot pera salvar al qui estima. L' amich me presentava al amant baix unas senyas que convenen per complert al fill de vosté. Are ho veig ben clar.

—Home, per Deu, no sia temerari; mon fill no es tal amant, ni ha fet res més qu' una criaturada.

—Una criaturada! una criaturada!—exclamá dolorosament D. Pau, acotant lo cap y creuhant las mans.—Una criaturada ab la qual tota la vila coneix l' *adulteri* y á sos *autors*....

—Nó; aixó 's deu á vosté qu' ha comés la de tirar ab l' arma...

Al sentir aixó D. Pau, se sobrexitá d' una manera espantosa: prengué soptadament la pistola que tenia demunt de la taula escriptori y apuntantla contra mon pare l' obligá á eixir baix l' amensassa de fer ab ell lo que volgué fer ab mí.

Tot fou inútil; D. Pau tenia l' amor propi ferit, se conceptuava deshonorat als ulls de tota la vila y no hi havia rahó ni medi que fos prou á espargirli la preocupació que 'l cegava. Mon pare, ab tota la rahó que desitjarse puga tingué de passar per l' afront de veures despedit ab aquellas amenassas y d' aguantar, mitj plorós, mitj enrabiat las miradas de mofa que li endressaren los convehins al atravessar la sala del entressol.

Oh, malehida lleugeresa ía meva!

En quant á la bona, á la pura, á la pobra víctima capdal de la meva indiscreció, res més n' he sabut.

Aquell meteix jorn se vejeé obligada á deixar la vila per sempre més, acompanyada de son marit y de sos fillets, fent camí vers á Madrid, hont de llavors en sá ha viscut la familia Armengol.

VI

Aquí termená mon amich la narració d' eix trist epissodi de sa vida. Qui avuy lo fá públich, ha sabut quelcom de més que creu convenient publicar també.

La ira de D. Pau no 's vejeé satisfeta ab lo cambi de domicili. Cada volta més capficat en la idea de sa deshonra y deixantse portar de la més deplorable passió, condemná á sa muller á no veure ja més á ningú de fora casa ni á esmersar sos sentiments en sos fillets que posá en un col-legi.

L' afligiment de la mare que 's veu tant crudelment separada dels fills de son cor, y la exaltació que degué produhirli la injusticia ab que 's veyá condemnada á viure en la més trista soletat per la més

vil é infundada calumnia, feren ben prompte perdre la rahó á la malhaurada Galceran.

Pochs jorns després l' hauríau vista á San Boy, presa de la més estranya folia. Portava sempre dins de son jipó un grupo fotográfich de sos dos infants, noy l' un, noya l' altra, hermosos y de distingidas faccions que feya més simpáticas lo caygut trist de la mirada qu' abdos tenían. La malhaurada boja 's passava 'ls jorns ab lo cap baix contemplant horas y horas aquell retrato que petonejava y regava ab llágrimas constantment, sense descloure 'ls llabis, sense respondre á res més que per signes. A trench d' auba saltava del llit, obría la finestra y derrera la reixa, los cabells estesos, los ulls esferehits, lo nas més blanch que son rostre de cera, las mans forcejant los ferros, comensava á cridar: «Mentida, soch innocent, tot es una calumnia, tot; calumnia, Armengol, calumnia y res més.» Lo vent s' emportava eixos crits de dol pels inmensos espays del camp hont se pert la veu humana, y passada la excitació nerviosa, tornava D.ª Isabel á caure en sas quietas melangias.

Mon amich, per altra part, no havia pogut seguir en la vila, ni soportar lo trasbals que á tants de cors produhí sa impensada imprudencia. Condolit per l' ensopiment de vergonya en que caygueren sos pares, desacreditat en la vila per exercir sa carrera, capficat dia y nit per la sort ignorada qu' hauría seguit sa pobra amiga, desitjá la mort y entrá en l' exércit y la cercá ab afany inútilment.

Un jorn, cinch anys després d' aquella feta, arrivá ab son regiment á San Boy d' hont havían eixit los carlistas un' hora ans. Aprofitant la parada entrá á visitar la bojería. De sopte, n' eixí fet una cera, los ulls esbarriats, perduda l' atenció fins á tal punt que ni torná 'l saludo á la persona que li havia mostrat l' establiment ab lo major agrado. Un cop á la porta, mirá á un y altre cantó y emprengué camí en vers un bosch que d' allí s' ovirava.

—Senyor, perdonáume!—esclamá, y no havia retrunyit lo tir de son revólver, que caygué rodó á terra pera no aixecarsen may més.

